

**СТИЛІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ
«БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ» У ВИЩІЙ ШКОЛІ**

У статті розглядаються стилі педагогічної взаємодії і можливість їх використання під час викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності». На базі експериментальних даних були відокремлені демократичний, активно-позитивний, творчий, авторитарний, стиль «спілкування – дистанції», пасивно-позитивний та помірковано-імпровізований стилі, які дозволили підвищити ефективність роботи викладачів і студентів при вивченні дисципліни «Безпека життєдіяльності» у вищій школі.

In article are considered styles of pedagogical interaction and possibility of their use during discipline teaching «Safety of life and activity». On the basis of experimental data have been selected democratic, active-positive, emotionally-methodical, creative, authoritative, style of "dialogue-distance", passive-positive and arguing-improvisation styles which have allowed to raise an overall performance of teachers and students at discipline studying «Safety of life and activity» in the higher school.

Актуальність. У наш час відбувається перебудова системи вищої освіти та інтеграція в європейський освітній простір, що веде до наростання потреби у поліпшенні якості підготовки майбутніх фахівців. Сучасна вища школа має на меті підготовку різнобічно освічених фахівців, у тому числі: здатних передбачити небезпеку і грамотно діяти в небезпечних умовах, прогнозувати виникнення шкідливих факторів, приймати адекватні рішення для зменшення ризику до допустимих значень, вміти захищати як своє життя та здоров'я, так і життя та здоров'я інших людей, надавати першу медичну допомогу, знаходити шляхи вирішення екологічних проблем, передбачати результати своєї діяльності тощо. Належний рівень підготовки таких спеціалістів можна забезпечити шляхом вдосконалення викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» у вищій школі. Різні фахівці зазначають вдосконалення дисципліни через узагальнення методик викладання та змісту (Л. А. Сидорчук, В. В. Дивак, В. М. Заплатинський, Б. Д. Халмурадов, З. М. Яремко та ін.). На нашу думку, дану проблему можна розв'язати завдяки вдалому вибору викладачами стилю педагогічної взаємодії зі студентами або їх комбінування з метою досягнення поставлених педагогічних задач.

Мета статті – розглянути стилі педагогічної взаємодії викладачів і студентів та встановити найбільш ефективний стиль або їх комбінацію для вдосконалення викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» у вищій школі.

На думку І.А. Зязюна, стиль – це усталена система способів та прийомів, які використовує викладач у педагогічній взаємодії. Вона залежить від особистісних якостей педагога і параметрів педагогічної ситуації. В основі стилю діяльності викладача полягає його загальне ставлення до вихованців і професійно-педагогічної діяльності в цілому. Воно може бути активно-позитивним, пасивно-позитивним, ситуативно-негативним, стійким негативним [5].

Якщо у педагога стабільне активно-позитивне ставлення до вихованців, то він виявляє ділову реакцію на діяльність учнів, допомагає у важку хвилину, відчуває потребу в неформальному спілкуванні. Вимогливість у поєднанні із зацікавленістю викликає в учнів довіру. Пасивно-позитивне ставлення педагога визначається установкою: лише вимогливість та суто ділові стосунки можуть забезпечити успіх у навчанні. Виходячи з цього, сухий, офіційний тон, брак емоційного забарвлення взаємин, що гальмує творчий розвиток вихованців [5].

Щодо педагогічного керівництва, то вчені (Н.В.Бордовська, В.Айнштейн, А.А.Реан, І.А. Зязюн та ін.) виокремлюють такі стилі діяльності й виховання, як авторитарний,

демократичний, ліберальний, засадами яких стало дослідження Курта Левіна. Авторитарний стиль – стиль диктату, коли підлеглий розглядається тільки як пасивний виконавець і йому фактично відмовлено у праві на самостійність та ініціативу. Авторитарний педагог вказує хто з ким повинен працювати, як мусить робити, що придушує ініціативу учнів. Основні форми взаємодії: наказ, вказівка, інструкція, догана. Якщо обрати такий стиль у взаємодії педагога та студентів, то можна розраховувати на предметний результат, проте психологічний клімат у процесі виконання справи не буде сприятливим: робота йде лише під контролем, немає відповідальності, гальмується становлення колективістських якостей.

Демократичний стиль ґрунтується на глибокій повазі до особистості кожного; засадою для нього є довіра й орієнтація на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу. Педагог, який обрав демократичний стиль, спирається на думку колективу, прагне донести мету діяльності до свідомості кожного учня і залучити всіх до активної участі в обговоренні роботи. Основні способи взаємодії: заохочення, порада, інформація, координація, що розвиває в учнів упевненість у собі, ініціативність. У цьому разі не можна одразу розраховувати на високий предметний результат. Проте, оскільки формується почуття відповідальності, підвищується творчий тонус, поступово розвивається здатність свідомо, самостійно і творчо працювати, що забезпечує стабільний результат у праці і закладає міцний підмурівок розвитку особистості.

Ліберальний стиль характеризується браком стійкої педагогічної позиції; виявляється у невтручанні, низькому рівні вимог, формальному розв'язанні проблем. Ліберальний педагог прагне не втручатися в життя колективу, легко піддаючись суперечливим впливам. Форми його роботи зовні нагадують демократичні, але через відсутність власної активності і зацікавленості, нечіткість програми і брак відповідальності у самого керівника робота йде на самоплив, виховний процес некерований. Результати праці значно нижчі.

За В.А. Кан-Каликом, виокремлюють п'ять головних стилів педагогічного спілкування: спілкування на підставі захоплення спільною творчою діяльністю (активно-позитивне ставлення до учнів, захопленість у справу, співроздуми та співпереживання щодо цікавих і корисних заходів); стиль педагогічного спілкування, що ґрунтується на дружньому ставленні (позитивне сприйняття учнями викладача, який виявляє приязнь і повагу до них, залучає учнів до спільного пошуку, співтворчості); стиль спілкування-дистанції (пасивно-позитивне ставлення плюс авторитарність в організації справи призводять до досягнення дисципліни, високої успішності); стиль спілкування-заячування (поєднує в собі негативне ставлення до учнів і авторитарність у способах організації діяльності); стиль загравання (поєднує в собі позитивне ставлення до учнів з лібералізмом) [2].

Найбільш поширеним у психолого-педагогічній літературі є поняття індивідуального стилю професійної діяльності викладача, який визначається не самими професійно важливими здібностями, а неповторною своєрідністю їх комбінацій. А.К. Маркова та Н.Я. Ніконова у своїй роботі розглядають індивідуальний стиль діяльності як єдність і наголошують на їх взаємовпливі у педагогічній діяльності викладача. Змістова характеристика включає орієнтацію педагога переважно на результат своєї праці. До динамічних характеристик належать гнучкість, стійкість, переключення; до результативності – рівень знань, навички навчання та інтерес учнів до предмета. На основі цього А.К. Маркова та Н.Я. Ніконова виділили наступні стилі педагогічної діяльності: емоційно-імпровізований (домінування цікавого пояснення матеріалу); емоційно-методичний (орієнтація педагога на процес та результат навчання); помірковано-імпровізований (адекватне планування навчально-виховного процесу, контроль знань та вмінь учнів) та помірковано-методичний (оперативність у роботі, багатий арсенал методичних прийомів) [4].

Ряд учених (М.М. Поташник, Н.Ю. Посталюк, Т. Скрябіна, Н.В. Дудніченко та ін.) виокремлюють і вивчають творчий стиль педагогічної діяльності. Л. Манчуленко розглядає такий стиль діяльності як стійку систему професійних знань та навичок, умінь, особистісних рис та рис особистості педагога, які необхідні для створення творчого виховного середовища, що б забезпечувало розвиток ініціативи, самостійності й творчості вихованців у

процесі професійної діяльності педагога [3]. Для творчого стилю діяльності педагога характерні такі показники: творча уява, креативність мислення, вміння взяти ініціативу, широта кругозору, комунікативність, гнучкість мислення, здатність до перетворень, здатність побудувати припущення, здатність ризикнути, методична компетентність [1].

На нашу думку, викладачам вищої школи з «Безпеки життєдіяльності» у процесі педагогічної взаємодії зі студентами краще формувати індивідуальний стиль діяльності. Використання даного стилю забезпечить раціональний і динамічний перехід від одного виду взаємодії до іншого (скомбінує їх певні ознаки), залежно від теми і мети занять так, щоб забезпечити найбільш ефективну роботу аудиторії.

Для проведення занять з «Безпеки життєдіяльності» за темами: «Середовище проживання людини», «Охорона довкілля та забезпечення екологічної безпеки», «Стан і сучасні проблеми техногенного та антропогенного забруднення навколишнього середовища», «Людина як елемент системи «людина-середовище-діяльність»», «Психологічні аспекти безпеки життєдіяльності», та «Соціальні аспекти безпеки життєдіяльності» ми пропонуємо викладачам користуватися своєрідним поєднанням таких стилів педагогічної взаємодії, як демократичний, активно-позитивний, емоційно-методичний та творчий. Тобто викладач з «Безпеки життєдіяльності» має володіти не тільки стійкою системою професійних знань, умінь та навичок, творчо підходити до викладання матеріалу, добирати зміст навчального матеріалу згідно з критеріями проблемності але й намагатися будувати діалог зі студентами на основі співдружності і довірливих стосунків. Слід зауважити, що педагогічні завдання краще вирішувати лише у вільній творчій обстановці, де створені всі умови для сприятливої морально-психологічної атмосфери між викладачем і студентами, відсутні конфліктні та стресові ситуації, що покращить засвоєння матеріалу. У такій атмосфері викладач здатен перетворювати колектив на єдине ціле в процесі набуття знань, відбувається стимулювання студентів до пізнавальної та пошукової діяльності, а також підтримка викладачем ініціативи студентів.

Заняття з таких тем, як «Правові та організаційні основи забезпечення безпеки життєдіяльності», «Ризик як фактор небезпеки», а також з ряду тем щодо забезпечення безпеки життєдіяльності в умовах надзвичайних ситуацій, ми проводили комбінуючи елементи авторитарного, пасивно-позитивного та помірковано-імпровізованого стилів, використовуючи при цьому спілкування-дистанцію. Дана тематика не допускає варіацій, має академічну завершеність, не допускає інших тлумачень, не потребує творчого пошуку. Учбовий матеріал має викладатися таким чином, щоб студенти сприйняли його точно, без перефразувань та помилок, а згодом змогли б його самостійно відтворити. Вимогливість, з однієї сторони, та суто ділові стосунки, з іншої, допоможуть створити дисципліну в аудиторії та досягти високої успішності у набутті знань і навичок.

Базою нашого дослідження виступила кафедра медичних знань та безпеки життєдіяльності Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. В експерименті взяли участь студенти других курсів природничих факультетів. В експериментальній групі заняття проводились з використанням комбінації стилів педагогічної взаємодії, а в контрольній – виключно в авторитарному стилі. Роботу студентів протягом навчального процесу ми оцінювали за суб'єктивними даними наших спостережень і об'єктивними даними модульних контролів. Нами було встановлено, що на заняттях у контрольній групі панувала пасивна атмосфера, студенти не виявляли зацікавленості до лекційного матеріалу, не ставили питань, працювали суто механічно. В експериментальній групі атмосфера навчання була сприятливою, студенти брали активну участь в обговоренні лекційного матеріалу, ставили питання, наводили приклади тощо. Кінцеві результати роботи показали, що більшість студентів з експериментальної групи склали залік з «Безпеки життєдіяльності» успішно із загальною оцінкою «добре» (середній бал – 82,4 за 100-бальною шкалою) у той час, коли студенти контрольної групи за усередненими даними отримали оцінку «задовільно» (середній бал – 62,4).

Таким чином, проведений аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що автори певних стилів вбачають ряд переваг і недоліків у практичному використанні того чи

іншого стилю педагогічної взаємодії, тобто універсального стилю не існує. Однак, спираючись на думку фахівців у даній галузі знань та на результати власних досліджень, можна стверджувати, що ефективність діяльності викладача буде залежати від обраного ним стилю педагогічної взаємодії зі студентами відповідно до якого буде формуватися сприятлива або несприятлива атмосфера педагогічної взаємодії.

Вдосконалення викладання дисципліни «Безпека життєдіяльності» у вищій школі шляхом влучно вибраного стилю педагогічної взаємодії, буде запорукою ефективної роботи викладачів і студентів у досягненні навчально-виховних завдань з даної дисципліни. Відтак, пропонуємо викладачам з «Безпеки життєдіяльності» у вищих навчальних закладах планувати і формувати свою педагогічну діяльність з використанням індивідуально підібраних та апробованих нами стилів педагогічної взаємодії та їх комбінацій. Перспективою подальшої роботи нами вважається удосконалення викладання дисципліни „Безпека життєдіяльності” через поєднання викладачами курсу стилів педагогічної взаємодії і нових інформаційно-комунікативних технологій. На нашу думку, така робота забезпечить вдосконалення та поліпшення якості підготовки майбутніх фахівців і буде сприяти їх професійному зростанню у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дудніченко Н.В. Розвиток творчого стилю діяльності педагога засобами методичної роботи школи: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: Спец 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Наталя Володимирівна Дудніченко; Криворізький держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2003. – 20 с. – С. 9 – 10.
2. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: Книга для учителя / Виктор Абрамович Кан-Калик. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с. – С. 97 – 100.
3. Манчуленко Л. Головні етапи та модель формування творчого стилю педагогічної діяльності майбутнього педагога у процесі педагогічної практики / Лілія Манчуленко // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2005. – Вип. 20. – С. – 42.
4. Маркова А.К. Психологические особенности индивидуального стиля деятельности учителя / А.К. Маркова, А.Л. Никонова // Вопросы психологии. – 1987. – №5. – С. 40-48.
5. Педагогічна майстерність: Підручник для студ. вузів/ [Іван Андрійович Зязюн, Людмила Василівна Крамущенко, Іван Федорович Кривонос та ін] / За ред. І.А. Зязюна. – [2-ге вид.] допов. і переробл. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с. – С. 123-125. – ISBN 966-642-238-7.

УДК 37.046.16

Г.В. Марченко

КНИГА ЯК ДЖЕРЕЛО ОСОБИСТІСНОГО І ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті аналізуються погляди В.О. Сухомлинського на роль і значення книги в особистісному і професійному становленні майбутнього вчителя з позицій сьогодення.

The author analysis the V. A. Sukhomlinsky's theory concerning the meaning of a book in future teachers' personal and professional formation from the modern point of view.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Програма розвитку виховання в системі освіти України на 2003-2012 роки наголошує на тому, що духовно-моральне становлення дітей і молоді, підготовка їх до самостійного життя є найважливішою складовою розвитку суспільства. У період соціальних перетворень у сучасному українському суспільстві актуальності набуває формування ціннісних світоглядних засад виховання, нового виховного потенціалу системи освіти; забезпечення наступності між поколіннями на основі суспільної згоди в дусі формування культури миру і толерантності [3: 8]. Духовна ситуація нашого часу